

JOZA LOVRENCIC
**GORSKE
PRAVLJICE**

CORICA-1921

LOZALOVRNIC
CORSKE
PRAVLICE

CORICA-1921

Sihadulj

JOŽA LOVRENGIČ

G O R S K E
P R A V L J I C E

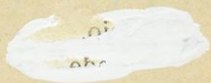

GORICA LETA 1921
 PODOBE NARISAL
 AVGUST BUCIK
 IZDALA IN ZALOŽILA
 „GORIŠKA MATICA“

TISKALA „NARODNA TISKARNA“

// 543099

543099

N 200207990

PREDGOVOR.

Zimski beli dnevi
rože v okna rišejo,
stare matere beseče
dečku prošlost pišejo...

Zima šla je, šla je mati,
mrzel je zapeček,
ah in v svet se izgubil
je zamišljen deček.

V svetu iskal je davnino,
iskal njenih je lepota —
ni jih dóbil in povrnil
se je v Kobariški kot.

In ko da je zunaj zima
in da rože v okna riše,
stare matere beseda
je v peresu — vnuk jo piše...

Pišem sebi jo v veselje,
tebi, mati, v tih spomin,
ki še vedno hodiš bajat
mi iz nebeških visočin! —

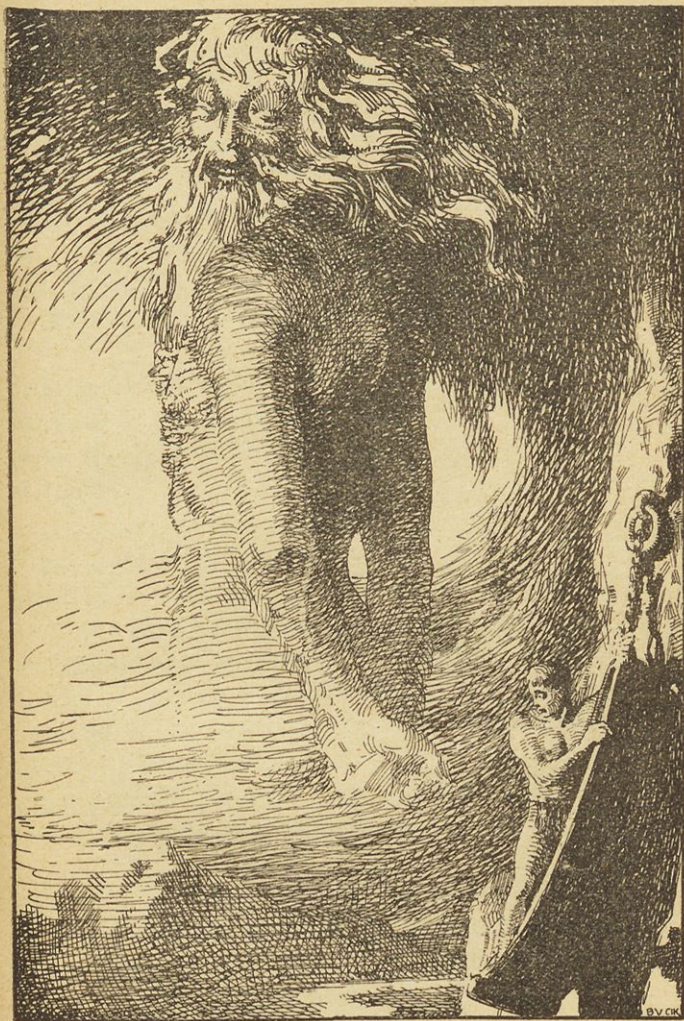
JEZERO.

Potegnil veter je in v Gladkem čelu zazibále
verige so se in so zarožljále
takó prečudno žalostno, ko da je vzdihnil kdo...

Od Matajurja do Stola, od Krna do Mije
jezero se lije v jutranjem somraku,
pa solnce posije
in mirno jezero vzbudi se, vzblesči, vzvalovi
in zašumi jutranjo pesem orjaku,
ki na Vršanji glavi spi, zleknen čez Planje
do Kobariške kotanje.

Ali je lev zarjul, ali se vtrgal plaz
in odmeva iz gore v goró? —
Orjak je vstal, pomel zaspane oči
in zazehal in še zasmejál se glasno,
da je solnce zaspal:
pod oddihom njegovim drevó se je vpognilo do tal.

In še: ali je solnce mrknilo, ali je črn oblak
priplaval na nebó in ga je skríl?
Z Vrhá na Matajur se prekoračil je orjak
in upognil, da bi v jezeru se vmil! —
Osvežen je potegnil levo nogo še na Matajur
in vsedel se, vesel jutranjih lepih ur,

in desno roko je iztegnil kar takó in iz goščave
privlekel je medveda kosmatinca,
obral ga je od nog do glave
in se napil krvavega je vinca...

Pa kaj ga je prevzelo takó,
da je vstal kot bi butniti hotel z glavó pod nebó?
mar bi se zleknil,
da kosmatinec bi bolje mu teknil!

Stoji in se ne gane:
od vzhoda po jezeru čoln hití,
orjak ga gleda s srepimi očmi
in molči.

Čoln je na sredo jezera priplul,
orjak se je namrdnil in vanj sape vsul
in ž njo čoln proti Čelu gladkemu obrnil,
da drobni mož ne mogel bi pristati in bi vrnil
brezupen spet se v svoje selo,
odkoder se na jezero prelepo mu je zahotelo.
„Haha!... Mravljinec se ne vdà!“
orjak pomislil je, ko v Gladko čelo
človeče čoln je svoj pripelo...

Že mislil je v Mijo stopiti in s trdo rokó
prijeti mravljince in vreči ga za deveto goró,
pa se premislil je: „Kaj mi pomaga zaviti mu vrat,
brat prišel bi jutri ga semkaj iskat

in roka ne imela drugega bi opravila,
 ko da od dne do dne zalego drobno bi davila!
 Miru ne bo več. Bolje je, da grem —
 veselja jezerskega pa ne pustim ljudem!“

In stopil z Matajurja je, upognil roki do ramén
 in se napel in uprl med Matajur in Mijo in ju ločil
 in jezero iztočil.

Potem se pa ozrl je v Gladko čelo,
 se zasmejal in zarjul veselo :

„Človeče revno, zdaj pa le brodari
 in jezeru, če moreš, gospodari! — —“

To rekel je in stopil je čez góro, kdo ve kam,
 a v Gladkem čelu na verigah čoln je obvisél
 in v njem je človek svoje ure štel.

MOLIDA.

Vse čez: skala pri skali. Leska in robidje
 stezè pozabljene prerašča;
 iz polja sem zalezal v goščo, sam ne vem, kakó,
 in strah se me polašča...

Pa dobim rimski meč in davni dnevi
 sami od sebe vstajajo pred mano in nič več
 ne hodim med skalovjem in grmovjem —
 bogato mestece me je vsprejelo
 in skozenj grem veselo.

Ponos in blesk —
 vse ceste iz sosesk
 se tukaj stekajo in množica ljudi
 veselo razposájena po njih hití
 in se popotniku posmiha in rogá:
 „Kaj bi se bali tvojega Bogá!“
 Popotnik je v obraz ogorčen, trd
 in iz oči mu sije sveti srd.

„Salve in Domino, amice! ¹⁾)
 Kaj ti mračnó je lice

¹⁾ Prijatelj, pozdravljen v Gospodu!

in izmed hiš letiš, ko da te nese veter?“
sem tujca mračnega pozdravil
in se vzvesélil me je in se vstavil.

„Poglej, iz Rima sem prišel“ —
rokó je dvignil, ključi so blesteli v nji: bil je sv. Peter,
„utrujen sem in že bo kmalu noč,
a ljudstvo to, objestno in polno hudob,
iz hiše v hišo me gonílo je kar oberoč
in skorje kruha nisem dóbil še pod zob! —
O, preobjedeni so vsega dobrega
in skušajo Bogá!

Pomisli, človek, matere zapovrstjó
obregovale so se nad menó,
ko božime sem prosil in bahále se takó:
„Bel je naš kruh in je mehák,
ne boš dobil ga, ne, prosjak,
otroke brišemo mi ž njim,
hihi hihi.. a ti se lačen vrni v Rim! —

In zdaj hitim.. Narezana je šiba:
poglej, nad gnezdrom tem brezbožnim čelo hriba
že nagneno stoji
in čaka le še mojih besedi! — — —“

Pomignil mi je in odšla sva na polje,
se vstavila in sveti Peter v rob se je ozrl
in še proti nebesom dvignil je roké —

in rob se ločil je od gore in se vdrl
med gromom nad hudobno vas
in jo zasul na večen čas — — —

Vzdramil sem se in sv. Petra ni nič več,
v rokah držim še rimski meč
in preiščlujem davne dni,
ko med skalovjem, leskovjem, robidjem
domov se iz Molide mi mudi.

LEGENDA O SV. JELARJU.

Na vrhu Dire, spoložnem griču ob Nadiži,
 iz davnih, davnih let
 prebela lepa cerkvica se dviga
 ko belograd labud pozdravljajoča gorski svet:
 mučenec sveti Jelar v njej domuje
 in suše nam polje varuje — —

Na vrhu Dire, spoložnem griču ob Nadiži,
 svetišče svetlo se je dvigalo,
 v kozó vpodobljenemu bogu
 dari je ljudstvo v njem zažigalo,
 razbrzdano ko v daljnem Mesti,
 odkoder Bakha legije prinesle so polne objesti.

Kaj se godí na griču ob Nadiži,
 izvedel v Akvileji sveti je Mohór,
 poklical svoje je učence zveste
 in, izprosivši nanje blagoslov od zgor,
 poprašal je: „Preljubi v Kristusu, kateri
 v goré bi šel rod spreobračat k zveličavni veri?“

Vedoč, kakó je v gorah ob Nadiži,
 vedoč, da palma iz krvi zazelení,
 učenci vneti so sklenili róke

in so pred patriarhom pokleknili vsi,
 a sveti Mohor Jelarja izbral je
 in v gore ob Nadiži ga poslal je.

Prišel je Jelar in do griča ob Nadiži
 vodé brodití treba ni biló,
 poletno solnce je, vroče smeje se z néba,
 izpilo z žarkov svojih jo močjó ;
 na griču pred svetiščem ljudstvo zbrano
 dežjá prosilo z orgijo je razbrzdáno.

In Jelar je na griču ob Nadiži
 zavzdignil róko, v roki križ :
 „Spreglej, o ljudstvo, in v Razpetega verjemi
 in kar prosilo boš, dobiš!“
 In blagovest Učlovečenega je razodeval
 in srca žarek milosti je vidoma ogreval.

„Dežjá, dežjá!“ na griču ob Nadiži
 zakrknenci so klicali besní,
 in, da jih pridobí in spreobrnence utrdi,
 obrnil Jelar proti nebu je oči
 in s sklenenimi je rokámi verno prósil,
 naj bi oblak nebó zagrní in zemljó porósil.

In glej, na griču ob Nadiži
 vsi obstrmeli so in gledali molcé,
 kakó se zbirajo oblaki črni,
 kakó živóraspaljen dan hladé,

kako že kaplje padajo ko iz rešeta
in solnce od nekod še vanje barve vpleta...

„Verujemo!“ — In že na griču ob Nadiži
pokleknil mnog in h krstu sklonil je glavó.
Studena voda, ki pod vrhom teče,
nizdol je sama sebi pela ko srebró
in cvetkam je in ptičicam šumela:
„Vesel, vesel, prijateljice, dan sem doživela!“ —

Čez noč narastla voda je v Nadiži,
narastel in razpasel se čez noč
v častilcih Bakhovih vse huje
gnev je in srd, strastnó kujoč
naklep, kakô bi Jelarja osmešil
in razigranemu bogu sosesko rešil.

Veselo živo jutro griček ob Nadiži
pozdravilo je sveže ko smehljaj,
a Jelarja pograbile so trde róke:
„Bakh je naš bog — a ti mu zadoščenje daj!“ —
S krvjó njegovo srčno Bakha so škropili
in podvečer v porog — Nadiži truplo izročili.

Krik, vik pod gričem ob Nadiži:
valovi mirno Jelarjevo so teló
ko na rokáh nosili s sabo
in mu šumeli slavospev takó:
„Odprl je srca sveti Blagovesti
in šel je po plačilo hlapec zvesti!“ — —

Na vrhu Dire, spoložnem griču ob Nadiži,
od tistih davnih, davnih let
svetišče Bakhovo se je umaknilo cerkvi,
ki kakor belogrud labud pozdravlja gorski svet
in sveti Jelar v njej kraljuje
ter suše nam poljé varuje.

ZAKLAD.

Prelepa je cerkvica svetega Jelarja,
 kdor je kaj možá,
 dobi v njej tri kadi zlatá! —

Bil je pastir še skoro otrok
 in čedo pasel tam okrog
 in sanjal o gradu je belem
 in življenju veselem,
 pa se domislil je stare besede
 in šel je, da vse, kot pravi izvede.
 Vrezal je tri leske-enoletnice,
 srečnejših dni spočetnice:
 in trikrat okoli cerkve je šel
 in trikrat na vrata je švignil
 in tretjič — kot bi mignil
 so vrata odprla se — on obstrmél.

Na prag je stopil kozel črn in čudokrak
 in prašal: „Kaj bi rad, dečák?“

„Pastir sem ubog in rad bi grad,
 zato mi daj vsaj eno kad,
 če imaš, pošast,
 nad zlatom oblast!“

„Drzen si dečko, dobil boš vse tri,
a prej se še pod strop ozri!“

„Mlinski kamen visi na niti!...“

„Pod njim moraš iti!“

Pastir pozabil je na grad in kad
in odbežal je v bukov hlad
in tam zapiskal na svirel vesel,
da je skušnjavi črni všel — — —

Prelepa je cerkvica svetega Jelarja,
kdor je kaj možá,
še danes v njej ga čaka tri kadi zlatá!

MORIZNA.

Gola in pusta in strma se dviga do neba ko v kazen,
 še koza zastonj preskakuje ji skalnata rebra,
 da kraj bi dobila prijazen in se odpočila
 na trati pri paši bogati — —

Bilá je nazarensko lepa noč,
 k Mari,i na Višarje sam vrag prišel je in začel:
 „Marija, kakor ti bi med Slovenci rad goró imél,
 kjer bi počival, mislil, ugibal in odkrival
 nemoten ljudstvecu veliko svojo moč!“

Marija Jezuščka pogledala je in na to:
 „Poslušaj, če prideš na Skalnico ti pred menó —
 tvoja bo!“

Vrag je oblak priklical in iz njega je vzel strele
 in ž njimi se zavrtal v góro — rad ovinke bi uničil —
 a ko mu zor posvetil je v Prestreljenik, zaslišal ptičev
 ód vsepovsod je pesmi prevesele :
 Cici... cici... prijatelji, ki so od juga prileteli,
 na Skalnici... cici... Mariji pesem so že peli!...

V ognjeni jezik se je ugriznil vrag in je zarjul takó,
da je pretresel vso zemljó
in iz Prestreljenika se v Morizno je zagnal
in jo razril od vrha pa do tal — —

In od takrat k Mariji predobri na Sveto goró
tisoči so šli in tisoči gredó in milost dobó,
a v Morizno z nevihto in vihro in točo gredó
vsi, vsi, ki so si vzeli življenje z vrvjó.

PREJNICA.

Lep, prelep je Kobariški kot,
nekoč še lepši je bil:
celò vrag se je njegovih lepot
v dno duše veselil.

Hodil in romal je križem po Kotu,
študiral in ugibal,
kakó bi mladino zase premótil
in v svoje dobrote jo vzibal.

Domislil se je in se vdaril ob čelo
in vzkliknil veselo:
„glej ga, čemu pa možgani
rijejo žgoče ti v trdi lobanji!
Pojdi, človeka poišči,
prejnico zgradi mu kje na središči
Kota in zimske večere
mladino ti zbere,
a sam — muzikant igral boš na škant,
mladina vesela se bo vrtela
in tebi bo — pšenica zorela!“

Šel je in storil, kakor je sklenil:
ob cesti pod Ozko sezidal je hišo gosposko
in starca poiskal in nanj je pritiskal. —

Z mlado ciganko ga je oženil.
In jima je hišo podaril in v njej gospodaril,
v motnem ribaril...

Prejница bela je zaslovela :
dan in noč se kolovrat vrtel je,
dan in noč svojo pesem pel je
in smeh in šala nista prestala,
saj vrag bil nevtruden je muzikant
in kri je znal vzbujati njegov škant! —

Bil je lep večer, božičen večer :
v prejnici vrag je sviral,
se zadovoljno po parih oziral,
pa potrka na dver:
v prejnico stopi popotnik upognen in siv,
mil bil je v obraz in njegov glas ljubezniv :

„Bog vam daj dober večer, ljudjé,
in božji mir, ki čez zemljo gre!“

Škant — kot bi odsekal — je vtihnil
in — kakor bi mignil — je luči upihnil
in zginil skoz okno ožarjen je vrag
v svetonočni mrak,
hiša se v temeljih je zazibála —
zemlja jo vase je pokopála...
Edini popotnik je še v življenju ostál,
zahvalil Boga in naprej potovál — —

KAČA.

„Kaj ti je, sin, da si tako bled
in molčiš in gledaš v vrata?“

„O mati, presunil me je čuden pogled
in gledam v vrata, kdaj se odpró
in bo konec z menó!“

„Govori, sin, kaj se zgodilo je,
kaj mlade moči ti izpilo je
v teh urah, kar si odšel?“

In sin je začel, trepetal mu je glas
in pojemal in bledel je v obraz:

„Podiral sem bukev in ko zahreščala je
in se zvrnila, zgenila tam blizu se skala je
in čez trenutek po stezi izza grma
prilezla je kača pregrozna in črna:
na glavi ploščati je jabolko zlato nosíla,
ob hrbtu je vlekla povešena krila
in oči, oči ---
pogledala me je in več mi pomoči ni!

Mrazčavica me pretresla je
in roka sama sekíro zanesla je

in zagnál sem jo na kačo-žival,
 a ko da na meh je padla napet in jaz sem bežal,
 kača pa v zrak in je nad mano létala
 in zlato jabolko obétala
 in svoje oči.

Zavrnil sem jabolko, mati, in njene oči
 in padla med skale je ko obstreljéna —
 zmračílo se mi je — ali je bila kača ali žena
 in rekla še: ‚Tebi pomoči ni!...‘

Zdaj veš, mati, kaj sem tako bled
 in molčím in gledam v vrata?“

„O sin, presunil te je čuden pogled
 in gledaš v vrata, kdaj se odpró
 in bo konec s tebó!“

„Govori, mati, kaj se zgodílo je,
 kaj mlade močí mi izpílo je
 v teh urah, kar sem prišel? —“

In sin je končal in mati zajókala je na glas
 in točila solzé na mrtev sinov obraz.

KONJ.

Pred dnevom je prijahal domú
in se veselil in takó govoril:
„Lep si, konjiček, moj pram,
iz zgolj veselja koj ovsá ti dam!“

In ovsá nasul je in v hišo odšel,
za ognjiščem sta oče in mati sedela
in ga pogledala pregrdó
in ga poprášala trdó:

„Že petelini odpeli so,
že odzvonilo je sveto jutranjico,
kod si se klatil, nesrečni otrók,
glej, glej, da te ne kaznuje Bog!“

In sin se vzravnal je in se zasmejál:
„Dobiček sem k hiši pripeljál —
lepšega konja ne poznám,
ko v hlevu je — naš pram!“

Izpod čela pogledal je oče, mati od strani
in sin: „Res, res, to niso prazne stvari!
noč za nočjó sem čul skozi vas
konjski peket zadnji čas.“

In vsakokrat, ko je mimo nas peketál,
je konj veselo zarezgetál.

Nocoj sem šel čakati in srečo imél,
pred dobro uro sem ga — vjel.

Kdo ve, čegav je in kdo ve, od kod,
oddaleč je dirjal ko da nese ga zlod,
pa sem zanko nastavlil mu in ga vlovil,
pogledal me je in koj miren je bil.

Zasedem ga, jaham in brž spoznám:
podkve izgubil je moj pram.
Sambogve, kod dirjal je, kje se zbosil —
jahal sem in kovača zbudil:

O vstani, kovač, in se ne huduj
ob uri prezgodnji in prama podkuj,
drugače kakó naj zaprežem ga v voz —
moj pram je na vse štiri bos!...

In vstal je kovač in pram vzrezgetal
ves nemiren ko da bi podkev se bal...
In zajahal sem spet in šlo je takó
ko da bi ceste ne imel pod nogó!“ —

Sin je končál in oče je vstal,
da v hlev bi šel prama pogledat,
pa je prišla dobro jutro voščé
soseda objokana žalost povedat:

„O groza, o groza, kakó naj povem —
na rokàh in nogàh podkovana
in ko da bi v krvi se kópala —
mojá hči, mójá hči je umrla danes zarana!“

Vrtinčast vihar je grabil senó,
je grabil senó
in dvigal ga je in držal ko z rokó.

Fant se je zganil, zamahnil s kosó,
zamahnil s kosó,
in v zraku zavzdihnilo je sprebridkó.

Zavzdihnilo in zaječalo je sprebridkó,
je sprebridkó
in na zemljo je padlo dekličje teló.

Dekličje teló je sprebelo biló,
sprebelo biló
in je držalo na krvavečem srcu rokó.

TOLMINSKI GROF.

Živel je grof na Koglovem robu,
ki usmiljenja poznal ni,
ljudski žulji so mu grad zgradili
in vesel je bil ljudske krvi.

Bič je bil njegova — pravica
in žvižgal je in pel
in kdor ga v zahvalo ni poljubil,
v grajski temnici je konec vzela.

Postaral se grof je in poslal biriče:
„Pojdite in poslušajte,
kaj o meni v deželi
govorijo podložni ljudje!“

Šli so biriči in so se vrnili:
„Narod te kolne, gospod!“
„Dobro je“, se grof je nasmehnil,
„dati jim hočem novih dobrot!“

In tlaka na tlako in bič na bič!
In spet je šel po deželi birič
in se vrnil in povedal plašan:
„Ljudstvo te kolne dan na dan!“

Nasmejal se je grof in je dejal:
 „Nič hudega dokler kolnejo!
 Še bodo psi okušali
 moč in oblast mojó!“

In kmečki hrbti so klonili
 in beseda ko da zamrla je,
 komaj še misel je živila,
 ki s strahom pot k nebu si vtrla je...

Biriči so povešali glavó,
 in grof jih je prašal: „Biriči, no?“
 „Ljudstvo, gospod, ne kolne več...“
 „Spametovalo se je, hohoho!“

„Ne, gospod, ljudstvo moli,
 pritajeno moli in trpí!...“
 Grof je vpognil hrbet in glávo,
 ko da ga težko breme teží.

In ni več glave in hrbta dvignil,
 prišel je nanj ostuden mrčes
 in gnil je grof pri živem telesu:
 zadela ga je kazen nebes!

PREROKBE.

(Iz „Trentarskega študenta“.)

Na poldne je bleščalo solnce, ko sholar popoten
prišel je po nadiški cesti v Krejsko vas:
bled kakor marmor mu je bil obraz,
oči izraz

je bil kakor prihodnjost moten.

Živ čudež bil je, bil prikazen

in ljudstvu je strmečemu prerokoval prijazen:

„Kaj vse vas čaka? Večne čase reveži ostanete,
če se ne ganete!

Na križem Matajur mi presecite,
iz njega bo privrelo jezero,
nosilo vam zlató.

Ko Vrh z jeklòm pokrijete,
vsak dan lahkó se v mleku vmijete;
a Krna, Krna ne kopájte!

če kdaj bo razkopán,
potem znajte,

da nadenj bliža se pregrozen dan:

iz njega ognjeno modre kače bodo sikale
in v naglo smrt vse pikale! — —

Poslušajte še to me, starčki sivolasi
 in ti mladina, plod še nerojenih dni:
 ko pridejo v deželo taki časi
 in se železna kača z rdečimi očmi
 bo zvito vila čez ravni —
 jaz takrat davno že ne bom več živ
 in rad bi, da še jermen moj bi že segnil! —
 takrat očistite srcé
 in čakajte:

Vojak se kmetu bo pridružil
 in kmet, ki je stoletja dolgo le tlačnil,
 na svoji zemlji drugim služil,
 bo vničil vse in s svojo krvjo svojo last nahranil...
 In takrat, takrat se bo konec bližal,
 kedor ostane, se pred njim bo križal.
 Od morja do Predela bi zastonj iskál,
 da bi za mernik zlatov kdo pšenice mernik ti prodál;
 in če na isti poti kravo bi dobil,
 bi se takó razveselil,
 da zvonec zlat
 obesil bi ji koj na vrat.
 Devet žen bo možá iskálo,
 oddaleč hrepenenje njih ga vgleđa,
 a ko približajo se mu — obstane jim beseda:
 zijálo jim naproti bo trhljivo tnaló.
 In ko se v tistih dneh na cesti bosta srečala možá,
 spogledata se in zahvalita Bogá,
 da sta po tolikem trpljenju

ostala še v življenju,
ker kar ljudi tedaj ostane od Predela do morjá,
pod senco se orehovo zberó
in joj — sprejoj med sabo porekó! — —“

Večer se je nagibal.. Zapustil sholar je vas,
a v vasi je ostal prorokujoči glas;
drhté so srca ga sprejela, vase skrila,
ga strahoma gojila
in dan za dnem so čakala, kdaj dozori prerokba v klas
pregroznih dejstev, ki jih žel bo čas — — —

HUDIČ IN NEPOŠTEN KRČMAR.

I.

V Podbonescu na Beneškem v davnih, davnih dneh
 živel je bogat mož; ko se je postaral,
 umrla mu je žena in ostal je s sinom v dveh.
 Pa je rekel sinu: „Sin, poslušaj,
 dosti sem že jaz po svetu gáral
 in s kupčijo premoženje množil,
 zdaj odrastel si, pa ti poskušaj!
 Voz ti z blagom bom nalóžil,
 da povedeš ga na sejm v čedajsko mesto“.

Sin poslušal je očetove besede zvesto.
 Voz sta naložila, konja vpregla
 in ko sta si pred odhodom v roke segla,
 rekel je še sinu oče:

„V mestu vstavi se ob mostu,
 kjer sem jaz se vstavljal, veš, Pri zlatem grozdu.
 Tam pošten mož dolga leta že krčmari,
 prav lepo pozdravi ga in mu povej:
 ‚Naveličal se kupčije je že oče stari,
 jaz vozaril mesto njega bom odslej
 in gospodaril‘.
 In še to, kar boš imel odveč denarja, spravi

ga pri njem! Previdnost ne škoduje,
ko pride človek v kraje tuje,
čeravno zdi se smešna mladi glavi!“

„Vse bom storil, oče, kot je vaša želja!“
odgovóril sin je in pred konjema napravil z bičem križ.
Konja sta potégnila in voz je škripal mimo hiš.
Oče gledal je s ponosom srčnega veselja
dolgo še za vozom in si roke mel:
„Kaj počel na dni bi stare, če bi sina ne imel?“

II.

Kdor ni videl, ne verjel bi — živo mesto je Čedád,
trikrat živo je ob sejmih: ko v dolini Jozafat
ljudstva se nabere iz dołine in iz gor,
kò posije nanj jutranji zor — —

Podboneščan v mesto je privozil in je že blagó prodál,
izkupiček bil je velik, pa se zanj je bal:
z vozom po očetovem nasvetu jo zavil je h Grozdu,
v krčmo ob nadiškem mostu.

„Dober dan!“ — krčmarja je pozdravil —
konja že in voz poznáte in zató pač veste,
da sem s Podboneške ceste.
Prav lepó pozdravlja vas moj oče
in ker on želí in hoče,
konja bi in voz pri vas pod streho spravil;
zraven vam zaupam tudi še denár,
kar ne bom ga rabil za kupčijo!“

„Kar pod streho spravi vse“, hitel veselo je krčmar
in že v mislih tuhtal hudobijo — —

Mladenič je izpregel konja, in odvedel v hlev,
potem h krčmarju stopil, mu denar izročil.
Krčmarju, kakor da je vrag vanj skočil,
obraz veselja je vzžarél.
Po kratki uri se mladenič je s krčmarjem ločil.

Ko zginil je mladenič skozi vrata,
krčmar se zasmeljal je zvito:
„Tvoj stari nič ne ve, da vest mi je kosmata
in trda bolj ko konjsko je kopito!“ --- --

III.

Noč. Vse je že tiho po Čedadu, le Pri grozdu,
v gostilni ob nadiškem mostu
krčmar naklepe črne kuje:
„Voz mi zaupal je in konja in denar,
no, prav imel je hehehe... jaz sem pošten krčmar!
Kdo ve, kod fantič ta čas ponočuje,
s trgovci tujimi se meni in trguje?
O, pomnil bo to noč! Nič več mu ne odprém.
Zdaj kar na delo, kakor sklenil sem!“

Poklical ženo je in deklo in spregovoril:
„Tako sem sklenil: konja Podbeneščanova bom utajil
in skril in voz razdril — odnesemo ga v klet,
kjer naj trohni do poznih let!

Vedvé mi tihi ostaníte,
 ko se povrne, kakor jaz trdíte:
 „Ti si znorél, kdaj pa pri nas si bil,
 kdaj kaj si tukaj pustil, v shrambo nam zročíl?
 Poberi se iz hiše in spred praga,
 če ti prostost je tvoja draga! —“

Govóril je krčmar, sekiro vzél
 in z ženo je in deklo koj na delo šél.
 Odprl je klet in vanjo
 razdrt so voz znosili
 in konja v stranski hlev so skríli.
 Ko so po mestu uro že jutranjo
 s preglasnim kikiriki petelini oznanili,
 krčmar se vlegel je k počitku ves vesel,
 kot bi opravil tisoč dobrih del.

IV.

Poldansko solnce nad Čedadom je žarelo,
 ko Podboneščan se je vrnil h Grozdu,
 v gostilno ob nadiškem mostu.
 Ž njim je prišel mešetar šepast in sta v kot se vsedla,
 košilo naročila, víno pila
 in dolg pogovor o kupčiji srečno predla.

„Krčmar, ko dušo si privežem,
 pa konja vprežem
 in naložím blagó, da pred nočjó
 domov privozím.“

Sedaj pa, prosim,
 račun napravite, da poravnám, kar sem dolžán,
 in vrnite denar, ki sem zaupal vam ga včeraj dopoldan!“
 tako mladenič je krčmarju rekel.

Krčmar v začudenje obraz je spačil
 in hodil je po sobi ko pes stekel:
 „Kaj govoriš, mladenič? Se ti blede?
 Jaz ne poznám te! Kod si priberačil?
 Predrznost, kakšne gobezdá besede!
 Denar naj bi ti vrnil? Kdaj sem ga dobil?
 E, zdi se mi, zastonj rad jedel bi in pil! —“

Mladenič vstal je presenečen: „Kaj, krčmar,
 je to beseda resna? — Da? — Ti si slepar!“
 In stopil je iz hiše na dvorišče,
 da voz poišče
 in konja okomati. Pot in vse iskanje bila sta zastonj!
 Vozá nikjer dobil ni in nikjer dobil ni konj.
 Pridrl obupno žalosten v gostilno je nazaj:
 „Slepar krčmarski, koj denar in voz in konja daj!“

Mešetar se je zvito muzal in poslušal,
 kakó krčmar se je pridušal:
 „Mladenič, jaz te ne poznám! Nikdar
 zaupal nisi mi vozá, ne konj, še manj denar!“
 Mladenič, svest si svojih močnih rok,
 krčmarja vdaril je, da se je zvrnil kakor čok...

Ta čas v gostilno sta prišla,
kot vedela bi, kaj se v nji godí, sodnika dva
in eden sodbo je izrekel:

„Ubiti ga je mislil! Ne boš vtekel!
Kar v ječo s tabo! Čez tri dni
na vislicah teló ti obvisí!“ — —

Biriči so prišli in Podboneščana vklenili,
s seboj odveli ga in temni ječi izročili.

V.

Ko se je nagnil dan, krčmar že zdrav
mešetarju je rekel: „Čisto prav,
da potepuha so prijeli
in v ječo ga odveli!“

Mešetar šepasti se je namuznil in je šel.

Ko pred gostilno je obstal,
je roki ko peroti dve razpel,
se dvignil v zrak in prej ko je izginil v nič
še enkrat se je nasmejál:

„Zvit si krčmar — a je še bolj mešetarski hudič!...“

O polnoči se vrnil je v Čedad,
ne ko mešetar — bil je lep gospod,
k mladeniču zaprtemu ga je vodila pot.
Odprl je tiho vrata in je stopil v ječo:

„Prišel sem, da te potolažim in ponudim srečo: rad vislic rešil bi in vrnil te očetu, ki ljubi te čez vse na svetu.

Če si volján,

boš že domá, prej ko bo sinil dan!

Ne boj se nič: gosposki zmešam misli in oči, da ji v spomin ne prideš več vse žive dni, a veš, zato mi moraš dušo dati, drugače ti ne morem pomagáti!“

„Vse, vse ti dam“, je Podboneščan odgovóril, in vse, karkoli hočeš, rad bi stóril, a duše ti ne dam. Ni moja. Bog mi jo je dal in hotel jo bo spet iz mojih rok!“

„Pomisli dobro! Dve noči imaš še čas, še dve noči te lahko rešim jaz; ko sine tretji dan, pomoči moje želel boš zaman!“

Mladenič Podboneščan le pri svoji je ostal in prvo noč hudiču duše ni prodal.

* * *

Minil je drugi dan in prišla druga noč, hudič mladeniča je spet obiskal in nanj pritiskal z mladostjo in dobrotami svetá. Mladeniču se je storilo milo

in spet je zagotavljal tujcu črnemu, da vse mu da,
 karkoli bi ga veselilo,
 le duše naj njegove ne želi,
 ker dušo Bog, ki jo je dal, nazaj dobi.
 Hudič pri svoji želji je ostal,
 mladenič tudi drugo noč ni duše dal.

* * *

Minil je tretji dan in prišla tretja noč.

Hudič je jezik svoj nabrusil
 in z lepimi besedami je vse poskusil,
 da nad mladeničem dobil bi moč.

A ko spoznal je črni duh,
 kakó mladenič je za vse besede gluh
 in da pri njem nič ne opravi,
 se vdaril je sam za glavó
 in zamrmral v bradó:

„Tri duše mislil sem na mah vloviti,
 a vidim, z dvema le se moral bom zadovoljiti!“

Po tem mrmranju je mladeniča spet nagovoril:

„Ko jutri zjutraj te birič pozdravi
 in te pod vislice pred mesto na polje odpelje,
 vprašali bodo te za zadnje želje.
 Glej, da takrat takó boš stóril:
 vsem zbranim se lepó zahvali,
 ki prišli so, da tvoji smrti bi prisostvovali,
 a zadnja želja, reci, je: s krčmarjem in njegovo ženo
 bi se pred smrtjo poslovil še rad pošténo! —“

Takó hudič mladeniča je podučil
in se ob pozni popolnočni uri poslovil — — —

VI.

Na polju pred Čedadom vislice stojé,
krog vislic zbrani so ljudjé,
pod vislicami Podboneščan bled stoji,
ponosno po množici gledajo oči:

„Še zadnjo željo naj izrečem? Hvala vsem,
ki prišli gledat ste, kako nedolžno umrem!

A čujte: prej kó umrem, pošteno
s krčmarjem in njegovo ženo

bi rad se poslovil —

saj več nikdar Pri zlatem grozdu ne bom píl!...“

„Čudna želja!“ je med ljudstvom zašumelo,
a ugodili so ji — odreči se ni smelo.

Sodnik poslal je po nju. Ko čez kratek čas
prikazala sta se, mladeniču vesel je bil obraz.

Kako ne? Videl je, kar drugim bilo je nevidno:
krčmarja in njegovo ženo pridno

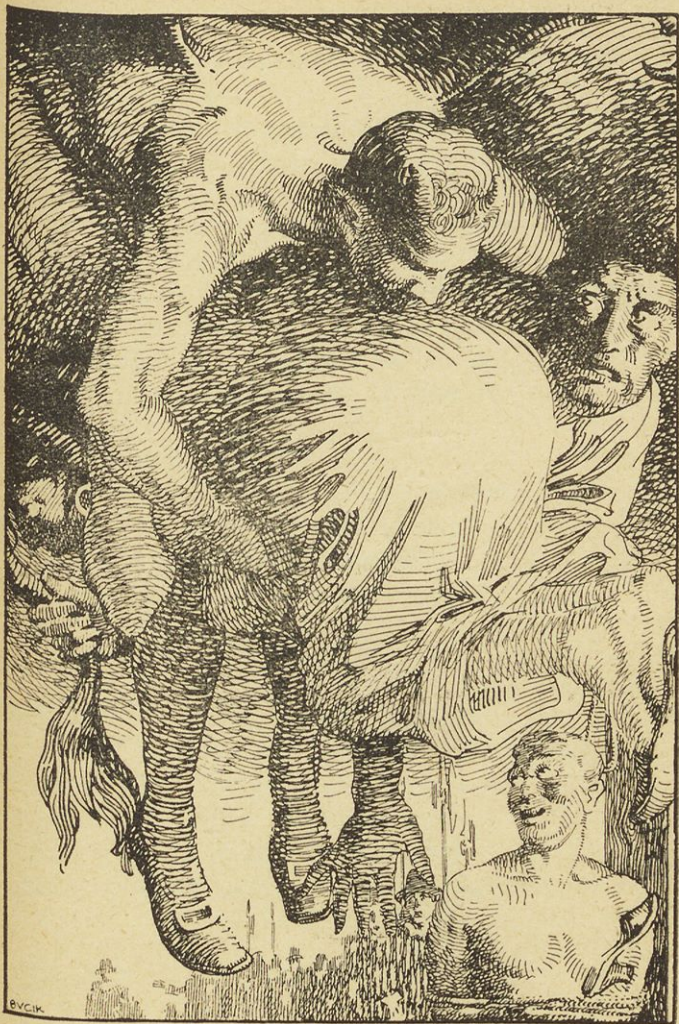
pod pazduho hudič veselo je peljál
in se smejál...

Ko sta pred vislice prišlá, hudič ko črn gospod
se je iz gneče vzel in jima je zastavil pot:

„Prej ko se poslovíta

tu pred sodniki in pred ljudstvom prisezíta,

da nič ne vesta ne za voz, za konja ne in za denar
in da je ta obsojeni mladenič res slepar!“

Krčmar in žena sta zbledela, vendar dvignila rokó
in sta prisegla ž njo.

Tedaj hudič se pred strmečimi v podobo svojo je oblekel
in z votlim glasom rekel:

„Krčmar slepar je — konja si je prisvojil,
razdril je voz in v klet ga skrila,
denar, ki mu ga ta mladenič je zaupal bil pred dnevi,
dobite skrit pri konjih v stranskem hlevi!
Za odškodnino zdaj mladenič naj bo gospodar
čez vse, kar je imel sleparski ta krčmar!“ —

Ko to je dogovoril vrag,
s sleparskim parom se je vzdignil v zrak
in vsi trije so zginili v prečrn oblak,
v katerem je zablískalo in zagrmelo,
ko da bi se nebó posuti htelo — — —

* * *

Mladenič bil je rešen, zahvalil je Bogá
in šel je h Grozdu in je dobil svoja konja dva,
popravil voz, in vpregel vanj in ves vesel
po čudnem doživljaju je domov prišel.
Preživel je očeta in še v poznih dneh
je pravil vnukom srečen zgodbo o dogodkih teh.

PESEM O SV. ALEŠU.

Da bi se tukaj le eden znašel,
 ki prav drži, kar Kristus uči!
 Poslušajte, vam bom razglašal,
 kdo je bil tak in poln časti!
 Pridite sem vsi, sveti Aleksij
 on prav drži, kar Kristus uči!

V rimskem je mestu luč sveta v gledal,
 imenovan je bil njegov stan.
 Ko mu je čas že leta napredel,
 bil je po nevesto poslan:
 Zabil je spanje in pirovanje
 in je šel molit ves Bogu vdan.

V vroči molitvi, sliši iz neba:
 „Aleksius moj, hodi za menoj!
 Nič ni tebi pozemskega treba,
 Vame zaupaj, nič se ne boj!“
 Aleksius vstane in slovo vzame,
 prej še nevesti prstan da svoj.

Šel je, šel in se ni obotavljal,
 prišel neznan je tja v Edesán.
 Ko je tam Marijo proslavljal,
 se mu prikázala je neki dan
 in govorila: „Vse bom sprosila,
 kar bi Aleksius prosil želján!“

Ves vzradoščen iz cerkve prišel je
 in se podal na morsko obal,
 v pisano barčico stopil vesel je,
 dušo, telo Bogu v varstvo dal.
 Veter je pihal, barčico nihal
 in jo privedel do rimskih tal.

Srečen Aleksius srečal je v mesti
 svojega očo, ki spoznal ga ni;
 miloščine ga je prosil na cesti,
 prosil še zraven, naj ga prenoči.
 Hitro in kmali oča mu pravi:
 „Pojdi za mano, boš brez skrbi!“

Oča pokliče vse hlapce svoje
 in jim da povelja le-ta:
 „Peljite reveža tja v hrame moje
 in stanovanje mu dajte domá!“
 Hlapci pa dali in odkazali
 so mu le kot v stopnišču hištvá — —

Sedemnajsto teklo je leto —
 v Rimu zvonovi sami pojó,
 Vsi povprašujejo: Kdo tako sveto
 umrl je, da mu zvoni kar samó?“
 Aleksius v koti v prečudni lepoti
 svetil se je ko solnce zlató.

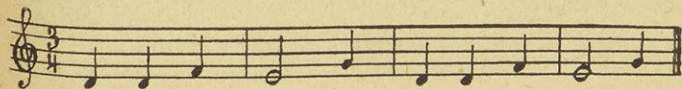
Od vseh strani so rimski meščani
 gledat prišli, kaj se godí;

in našli so bel list mu v dlani,
 v listu zapisane vrste tri:
 „Oča je Janez, mati je Agnes,
 jaz sem Aleksius, prvi njih sin.“ —

Očo prevzame žalost velika,
 mrtev kraj sina pade na tla,
 mati se strese ko trepetlika
 in že nobenega več ne pozná.
 „O sin moj ljubi, mrtva sem tudi!“
 reče in Bogu dušo odda. — —

Zdaj ste me slišali in ste spoznali,
 kdo prav drží, kar Kristus uči.
 O da bi vsi tako se ravnali
 ko sveti Aleksius poln časti:
 s svetlim telesom proti nebesom
 vživat Bogá veseli bi šli!

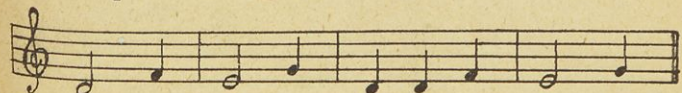
NAPEV „PESMI O SV. ALEŠU“.

Da bi se tu--kaj le e--den zna--šel,

ki prav dr...ži, kar Hri--stus u--či.

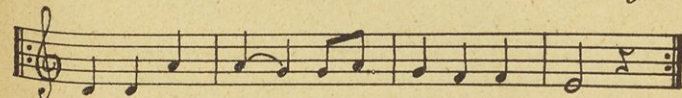
Po...slu šaj--te, vam bom raz--gla--šal,

kdo je bil tak' in poln ča---sti!

Pri--di--te sem vsi, sve--ti A...le...ksij,

on prav dr--ži, kar Hri--stus u--či

TOMAŽEVA.

„Usmilite, mati, se hčere, usmilite,
bogatega starega mi ne silite!...“

Pomislila mati je, rekla takó :

„Naj bo!

Sveti Tomaž pride nocojšnjo noč,

sveti Tomaž imá veliko moč —

zmoli pet očenašev, češčenamarij

in zaspí :

sveti Tomaž ti v sanjah možá pokaže,

sveti Tomaž ne laže!“ — —

Zmolíla je pet očenašev, češčenamarij
in zaspala.

Zjutraj, ko zarja se je prismehljala,

iz postelje bele in gorke je vstala

in solzne imela oči.

In rekla je materi hči :

„Mati, o mati, povejte mi,

ali sveti Tomaž laže,

če v sanjah za sivo glavó smrt belo pokaže?“

Pomislila mati je, hčere se usmilila,

bogatega starega ni ji“več silíla! —

MATI.

Umrla je mati in dete pustila,
 detè nebogljeno;
 tri dni jo je težka zemlja krila,
 četrti dan je k otroku prišla,
 in ga česala in božala:

„Kako naj bi našla v zemlji pokoj,
 če je sirota otrok moj!“

Počesala je otroka, pobožala
 in milo ga pogledala in odšla;
 in vračala se je dan na dan
 in otrok je bil vesel in lepo počesan.

In so otroka spraševali ljudjé:
 „Kdo ti češe tvoje lepe lasé?“

„Kdo drugi naj bi me česal lepó,
 ko imam dobro mamico!
 Samo naša mamica ima mrzle roké
 in ko me češe čutim njene solzé!“

„Umrla je mati in te pustila,
 dete nebogljeno,
 mesec je, kar jo je zemlja pokrila,
 kakó bi te mati česala,
 kakó le povej, sirotica!“ — —

Je sirotica zajokala bridko
in čakala svojo mamico.

Še enkrat prišla je mamica
in je bleđa, bleđa in mrzla bila
in pokazala je na srce:
„Vidiš, kako tu roža cvete!...“

In pobožala je otroka in odšla
tako težkó in žalostna, žalostna.

* * *

Kaj so ljudje se zmislili:
Mati otroku hodi pit kri —
Odgrebli so jo in prebodli srcé, materíno srcé,
hudobni ljudjé!

DETE S KANGLICO.

Dete, dete majceno,
 zjutraj se rodilo je,
 ko se zvečerilo je —
 umrlo je in šlo v nebó.
 Prišlo dete pred nebó,
 rekel mu je Jezus sam :

„Dete, ti ne moreš k nam,
 dete majceno.
 Vzemi, dete, kanglico,
 pojdi, pojdi na zemljó,
 v njo natoči mi vodé,
 ki iz kostene vre goré.
 Ko prineseš kanglico,
 vrhano natočeno,
 sprejmem, dete, te v nebó!...“

Dete, dete majceno,
 zajokálo je bridko,
 zajokalo je bridko
 in na zemljo šlo — —
 srečalo je sivi svit,
 prašalo je sivi svit:

„Čuj me, čuj me, sivi svit,
ali ti si videl kje
vodo, ki iz kostene gore vre?“ —

Sivi svit mu je dejal:
„Jaz nič ne vem,
po temi grem —
mogoče beli dan bo znal!“ —

Dete, dete majceno
s svetlo, prazno kanglico
beli dan vprašalo je:
„Čuj me, čuj me, beli dan,
solnce s tabo gre visoko,
s tabo sveti na široko,
tebi bo studenec znan,
ki iz kostene gore vre!“

Pa je rekel beli dan:
„Solnce z mano gre visóko,
z mano sveti na širóko —
ta studenec mi ni znan.
Prašaj moje sestre noči,
ona ima sto oči,
ona vidi v vse strani!“ —

Dete, dete majceno
s svetlo, prazno kanglico
bridko zajokálo je
in noči čakálo je.

Ko je prišla črna noč
 dete jo je vprašalo:
 „Čuj me, čuj me, črna noč,
 ti oči imaš sto in sto,
 ali videla si kje,
 da iz kostene goré
 živ studenec vre?“

„Dete, dete majceno
 s svetlo, prazno kanglico —
 takega studenca ni,
 če prehodiš vse poti! — —“

Dete, dete majceno
 bridko je zajókalo,
 bridko je zajókalo.

Prišla po cesti je bela gospá,
 bela gospá — sama Marija:
 „Dete, dete majceno,
 kaj jočeš tako prebridkó?“

„Kaj ne jokalo bi bridkó,
 zaprto meni je nebó,
 ker svit in dan in noč ne ve,
 kje živ vir iz kostene gore vre —
 jaz moralo bi natočiti kanglico,
 da sprejme Jezus me v nebó!...“

In Marija dete majceno
tolažila je takó:
„Ne joči dete majceno,
studenec, ki iz kostene gore vre,
to materine so solzé:
grehe vse izpirajo,
nebeški raj odpirajo! — —“

OBRAZ V KRNU.

Živel učenjak je: skladovnice knjig
 je prebral
 in Boga je zavrgel ob njih
 in Bog ga je kaznoval.

„Da pričal boš na večer čas
 in moje veličje slavil,
 v Krn bom vtisnil tvoj obraz
 in kdor te bo videl, se bo zgrozil!“ —

In stoletja iz Krna strmí učenjak,
 motri in gleda svet,
 temná mu je čelo zasenčil mrak
 in v ustnih je sled besed :

„Resnice iščeš, človeški rod —
 v temi blodiš za veščami...
 Ena resnica je in je Gospod,
 izven Njega resnice ni!“

LEGENDA O SV. GREGORJU.

Sveti Gregor je sirota bil:
ni bil star polnih sedem let,
očeta ubožec je zgubil,
ki mu je mačeho pustil.

Je mačeha bila jezna nanj,
ker dedoval bi tolikanj,
pa se je spet omóžila,
Gregorja dala v samostan.

Gregor vesel je v šole šel
in v šolah pridno se učil:
vse šolarje je prekosil,
med prvimi je prvi bil.

Čez leto prišel je domov
in iz hudobnega srcá
ga je prašála mačeha:
„Kaj si se v šolah naučil?“

In Gregor je odgovoril:
„Tam, kjer nam nauke dajajo,
so letos naučili me,
da vem vse, kaj psi lajajo!“

Vjezila se je mačeha
in rekla je takó:
„O škoda, škoda za denar,
ki zate ga izdajamo!

Če se, Gregor, čez leto in dan
kaj pametnega ne naučiš,
čez šole in čez študije
napraviš lahko križ! —“

In spet Gregor je v šole šel
in še bolj pridno se učil
in samostanskim šolarjem
najlepši zgled je bil.

Minílo leto je in dan
in je zapustil samostan
in se vesel napotil je
Gregor v domačo stran.

In iz hudobnega srcá
je mačeha spet bárala,
spet bárala poprášala,
kaj se je v šolah naučil.

„Letos so v šolah učili nas,
kaj vrane krakajo,
ko v božjem zraku sem in tje
se spreletavajo!“

Vjezila se je mačeha
in rekla je takó:
„O škoda, škoda za denar,
ki záte ga izdajamo!

Če se, Gregor, čez leto in dan
kaj pametnega ne naučiš,
zares čez šole in čez študije
napraviti boš moral križ!“ —

Gregor je tretjič v šole šel,
naprej se šole pridno učil,
in kakor bi pogledal,
je učenja čas minil.

In Gregor prišel je domov
in iz hudobnega srca
ga v tretje je pobarala,
poprašala je mačeha:

„Gregor, kaj si se letos učil?“
In Gregor je odgovoril:
„Letos sem se pa naučil,
kaj žabe v vodi kvakajo!“

Se mačeha vjezila je,
takó spregovorila je:
„Dovolj, Gregor, dovolj si star,
da trosila bi zate denar!

Zdaj veš vse, kaj psi lajajo,
 Zdaj veš, kaj vrane krakajo,
 ko v zraku se spreletavajo,
 in veš, kaj žabe kvakajo.

Pogačo belo spečem ti
 in v culo jo povežem ti,
 a ti si palico ravnaj
 in kamor hočeš, se podaj! —“

Gregorju bilo je težko.
 V meji je vrezal palico
 in je pogačo belo vzel
 in žalosten od doma šel — — —

* * *

Tri dni je hodil, tri noči
 in nič ni jedel, nič ni pil,
 če ravno lačen je močno
 in močno žejen bil.

Četrto jutro, četrti dan
 pes srečal ga je zlakotvan,
 zalajal in zacvilil je
 in Gregor se ga usmilil je.

Zabil je svoje lakote
 in culo revno je odvil
 in je pogačo belo
 psu v kose razdrobil.

Povohal je pogačo pes,
zalajal: „Hov, hov, hov,
Gregor, hudobna roka
vmesila v kruh ti je otrov!“

In Gregor je pogladil psa,
pobožal ga in s sabo vzel
in še zahvalil je Boga,
da ga pred smrtjo je otel — —

In romal je še leto in dan
in prišel je pred sivi grad
in prosil je, naj ga vsprejmó,
pa niso mu odprli vrat.

Na smreko vrana prileti,
zaziba se in zakriči:
„Nocoj, nocoj, nocojšnjo noč
potreboval bo grof pomoč!“

Sredi temačnega gozdà
druhal je zbrana roparska,
ne bo petelin dne zapel,
na veji bo grajščak visèl...“

Gregor še enkrat pozvoní,
oj pozvoni, spregovorí:
„Odpri, vratar zaspani, odpri,
če hočeš grofa rešiti!“

Vratar prižgal je svetlo luč
in v vratih je zaškripal ključ;
Gregorja še pogledal je
in k grofu ga odvedel je.

Pri grofu še pozvonil je
in Gregor se poklonil je:
„Nocoj, nocoj, nocojšnjo noč
potreboval boš, grof, pomoč!

Sredi temačnega gozdà
druhal je zbrana roparska,
ne bo petelin dne zapel,
na veji boš že, grof, visel!“

In še je rekel stari grof:
„Hvala tebi, popotnik mlad,
če rešimo se roparjev,
ti dam vse, kar imel bi rad!“ —

Ni bila ura polnoči —
pred gradom je zalajal pes;
ni bila ura dve in tri --
roparji mrtvi so bili.

In je Gregorja prašal grof:
„Oj Gregor, Gregor, kaj bi rad?
Ti rešil si življenje mi,
z življenjem sivi grad!“

Gregor pomišljaj dolgo ni :
 „Pozemskega mi treba ni,
 na gradu le bi rad ostal,
 ostal in učene bukve bral!“

Se nasmejal je stari grof:
 „Gregor, Gregor, dokler boš živ
 se boš kesal in ko boš siv,
 porečeš: ‚Prav imel je grof!‘“ ...

Gregor je v svojo čumno šel
 in se zamaknil v bukve ves,
 pred vrati pa ga noč in dan
 je stražil zvesti pes.

In vrana ptica dan na dan
 je z veje na vejo skakala
 po smreki blizu okna tam
 in je veselo krakala.

Tako so dolga leta šla
 in stekel se je čas :
 je grofu grajski zvon zapel
 na zadnjo pot na glas.

In Gregor se napravil je
 in Gregor se odpravil je
 na potovanje dolgo v Rim,
 zvestó je tekkel pes pred njim.

Nad njim je vrana letala
in je veselo krakala
in če ga prehitela je,
pa je na drevu čakala.

Tako so šli in so prišli
in se pred Rimom vstavili,
pa ko počivali so, iz vodé
zakvakale so žabe vse.

In ko so vse potihnile,
spet ena: „Kvak, kvak, kvak,
že dolgo, dolgo hranim jaz
zlat prstan, papežev odznak!“

In pes zaplaval je v vodó
in vrana letala nad njo
in gledala, kje žabo bo
spazila in jo vjela bo.

Ni Gregor se oddahnil prav,
že žabo v roki je držal,
razparal golšo sluznato,
iz nje vzel prstan je svetlal.

In žabe so zakvakale:
„Kva kvak — smo dolgo čakale,
zdaj pa bo papež izvoljen,
ki ima prstan dragocen!“

Gregor se vzdigne ino gre
in pride do rimske cerkve,
v njej škofje zbrani so bili,
da papeža bi izvólili.

Golob je v cerkvi letal bel;
komur bi on na ramo seš,
bi papež bil izvoljeni —
dotlej se vsel nikomur ni.

Gregor ponižno vstopil je,
v molitev se zatópil je,
a že golob je priletel
in mu na ramah obsedel.

So škofje preoblekli ga
in koj Gregor je maševal
in svetu je vesoljnemu
dal sveti blagoslov — —

* * *

So v Rim čez gore in dolé
od daleč romali ljudjé
in v sveti Rim je romala
tudi hudobna mačeha.

Bilá srca skesanega
in duha boguvdanęga
in šla je in je romala,
da zadnji greh bi zbrisala.

„V slepoti lastnemu sinú
v pogačo belo sem strupú
vmesíla in umoríla ga —
vest mi nikdar miru ne da.

Sem bila na božjih poteh
in bila sem po cerkvah vseh
in rekli so: „Le papež sam
odveže lahko tolik greh!

O prosim, sveti Oče, vas,
poslušajte skesani glas,
greh črni odvežite mi,
pokoro naložite mi!“ —

De Gregor s solzami v očeh:
„Odpuščen ti je, žena, greh,
v pokoro: prvi križ
poljubi, ki pred mestom ga dobiš!“

In žena potolažena
molila je vsa blažena
in še sprejela je Boga
in se domu odpravila.

Prišla pred rimsko mesto je
padla skoro na cesto je:
v podobi križa kraj cesté
ste senčili se kači dve.

„O Bog, o Bog, pravični Bog,“
je mačeha zavzdihnila,
„sprejmi me milostljivih rok!“
In kači je poljubila.

In kači s tal se vspeli ste,
jo krog vratu objeli ste
in vsaka v lice jo enó
je pičila za smrt hudó.

In ko skleníla je roké
in ko zaprla je očí —
ko bel golob je duša nje
zletela pod nebó...

ODPRTA NEBESA.

Na svete Višarje k Mariji smo šli.
 Vse tiho je biló in vse mirnó,
 ko smo pri Mrzli vodi
 začeli iti na goró.

Noč je bilá in ozka in strma stezà
 in vzdihnila sem od srcá:
 „Bog mi pomagaj in mati božjà,
 da bi prišla do vrhà!“

In Bog in Marija sta slišala me
 in mi pomagala,
 šla sem v goró ko deklè
 in nič omágala.

Bili smo pod vrhom — kar naenkrat
 nebó se preklalo je
 in v zlati svetlobi ko škrlat
 v noč zasijálo je...

En sam trenutek in spet je temà
 bila okrog in okrog
 in jaz sem molila: Marija bodi zahvaljena
 za to lepoto in sam večni Bog!“

Stara sem že in dolgo je tega,
a vse se ko snoči mi zdi
in da bi, reva, mogla,
še enkrat bi šla na Višarje k Mariji!"

* * *

Pa ni več šla... Prišla je smrt
in začela ure šteti,
da jo odpelje v večnosti vrt,
a starka ni mogla umreti.

In rekla je: „Prej umrla ne bom,
dokler ne vidim še enkrat nebá!...“
in nesli so jo pod milo nebó
in nasméhnila se je in izdáhnila.

ŠKOPNIK.

„Kje se je vzdignil, nič ne vem:
iz Kobarida sem šel,
pa je čez Matajur prišel
in je gorèl.

Videl sem kovača in kakó iskre leté,
pa kaj to. — nič!
Iskre so padale, kakor da z neba zvezdé
bi klatil hudič.

In kjer je padla iskra na tla,
je zemlja dala plav plamén.
Tesnó mi je bilo krog srcá
in križ spreletel mi je mraz leden.“

„Bog se usmili tebe in nas!
Škopnik — nihče ga ni videl že sto let —
spet je prišel in bridek čas
pride za njim na svet!...“

In zgodilo se je kakor je pisano :
kdor ga je videl, je umrl.
Ali je gledal grozo, ki bo?
Še mrtev ni oči zaprl.

In od ust do ust je šlo: „Bodimo pripravljeni!“
in sklepali so roké.
In prišlo je huje ko sodnji dan čez naše vasi
in polja in goré.

ROŽA MARIJA.

Marija je na Sveto goro šla
v pretežkem času svojih dni
in je omagala sredi poti
Roža Marija.

In je stopila s steze v stran
in je na skali počivala,
bridke solzé prelivala
Roža Marija.

In skala skala ni bilá,
se vdala je ko sedež žameten,
na njem je zasnula blažen sen
Roža Marija.

So se nebeške zvezde čúdile,
še bolj se je čudil beli dan,
ko se zbudíla je iz sanj
Roža Marija.

V rokah je držala Jezusa,
svojega sinu Jezusa,
in milo ga je pogledala
Roža Marija.

„Poglej, moj ljubi sin ta svet,
tu si počival z mano vred!“
je rekla in še pristavila
Roža Marija:

„Kaj te prosim, ljubi moj sin,
kaj boš dal temu kraju v spomin?“
„Dal mu bom prelep spomin,
Roža Marija!

Skala, skala usmiljena
do konca dni bo pričala,
kje si z mano počivala,
Roža Marija!

In ženam, ki pojdejo tod
in se te bodo spomnile,
vse želje se bodo spolnile,
Roža Marija!

Vse želje se jim bodo spolnile
in dal jim bom lehak porod
in blagoslovil bom njihov rod,
Roža Marija!“ — —

* * *

Marija, ki si na sveto goro šla,
v pretežkem času se na nas ozri
in reši nas sužnjih dni,
Roža Marija!

LEGENDA O SV. MIKLAVŽU.

Sveti Miklavž je zgodaj vstal
niso zvezde še zašle
in ni zvonilo še jutranjice.

Sveti Miklavž je sekiro vzal
in iskat šel je drevca krivega in ravnega,
za barčico pripravnega.

Sveti Miklavž je barčico si iztesal,
na rame jo nalóžil je
in nesel jo in tóžil je:

„Čudno je težka barčica,
gotovo hudoba v njej sedi
in se reži mi in smejí!...“

In sveti Miklavž je dvakrat postal,
dvakrat barčico z ramena dal
in dvakrat hudobo pregnal.

Ko tretjič naložil je barčico,
tretjič hudoba skočila je v njo —
sveti Miklavž jo je nosil voljnó — —

Prišel je k morju sveti Miklavž,
se z barčico v morjé spustil
in je hudobi zagrozil:

„Beži, beži hudoba iz barčice,
ali te bom prijel za dolge lasé
in te naučil abece!“

In jo je prijel za dolge lasé
in jo naučil abece:
vrgel jo je v globoko morjé.

In ko jo je vrgel v globoko morjé,
sveti Miklavž je rekel: amen,
hudoba je rekla: kamen! — —

In za svetega Miklavža barčico
je bilo vse rdeče in rumeno,
ko da same rožice cvetó,

Koder je hudoba motljiva plavala
ni bila ko sama rjava vodà,
rjava vodà, ko da vre iz peklà.

OPOMBE.

Gorske pravljice.

Pet let sem sanjal in hrepenel po domu, ki je bil tam med Krnom in Matajurjem, Stolom in Mijo kakor daljen paradiz. Vsi moji lepi mladi dnevi in njihovo veselje so bili tam in me klicali, vabili. Šel sem 1916. in sem oddaleč — tam iznad Ponikev gledal v Kobarški kot kakor Mojzes v obljubljeni deželo...

In sem se vrnil in v duši so se živo obnovili vsi spomini in dan za dnevom in noč za nočjo sem govoril z njimi in dom mi je bil bliže kakor kedaj prej in dražji, vse ljubši.

In pred menoj je vstajala prošlost, ona prošlost, ki živi iz roda v rod in prihaja tako tajna in bajna k nam in ji pravljичno žarijo oči.

In zacvetele so rože — Gorske pravljice.

* * *

Ne vem, če je kje kraj, kjer bi poganjalo toliko teh rož ko na Tolminskem. In na Tolminskem posebno v Kobarškem kotu.

Kako in zakaj?

Zgodovina je šla preko teh krajev in, do novih časov ločeni od sveta, so kakor zamišljeni sami vase hranili vse, kar so jim vtisnila stoletja in tisočletja. Od rodu do rodu je šlo, in čim daljnější je bil dogodek, tem lepše je živel. Zgodovina, tolikokrat trda in kruta, je ostala v zrcalu pravljic. Tudi pradoba gleda temno iz njega.

Kakšna je bila?

„Iz sive starodavnosti imamo le malo poročil o naši deželici (Tolminski). Mnoge stvari moramo le ugibati in sklepati po vzgledu drugih dogodkov. Tako se prepričamo, da je imelo Tolminsko precej drugačno podobo, nego dandanes. Struga Soče je nekdanj ležala mnogo više, ali vendar se ne more dokazati, da bi bila ta reka po kobariški dolini proti zahodu tekla ter se pri Robiču v Nadižo izlivala. Pač pa je izvestno, da je ležalo v gorenji soški dolini več jezer. Podoba današnje površine zemljišča ter sledovi vodnega izpiranja govorijo jasno za našo terditev. Po tem takem moralo je nekdanj ležati jezero ob Koritnici med Logom in bolško sotesko, v bolški kotlini med vasema Koritnico in Žago, v tolminski dolini med Kobaridom in Modrejem ter okoli Sv. Lucije, kjer se je hribček sv. Mavra vzdigal kakor otok iz jezera.⁴⁾

⁴⁾ Rutar: Zgodovina Tolminskega, Gorica 1882, str. 6.

Iz te dobe je naše „Jezero“ in orjak predstavlja poosebljeno prirodno silo in mogoče še zabrisan spomin na prve prebivalce naših krajev — Karne.

Za Karni so prišli v naše kraje Rimljani in jim zagospodovali. L. 182. pred Kristusom so že ustanovili Akvilejo-Oglej, ki se je razvil v nekak drug Rim. S seboj so prinesli svoje običaje in navade in vero v neštete bogove in boginje, med katerimi je bil tudi Bog vina in razuzdanosti — Bacchus.“¹⁾

B a k h (Bacchus) je bil rimljanski bog vina in razposajenosti. Upodabljali so ga kozonogega in ovenčanega z viniko. Spomladi, 17. marca, so praznovali njemu na čast liberalije, po imenu Liber, ki ga je tudi nosil. Zanimivo je, da pade praznik sv. Jelarja tudi v ta čas in ga Krejci 17. marca obhajajo pri podružnici na Dircah. V pravljici o zakladu, ki je skrit v cerkvi in ga čuva kozel, je očitvidno ohranjen spomin na Bakha.

„Ob cestah postavili so Rimljani mala selišča, postaje in prenočišča za popotnike, trgovce in vojake.

To so bila navadno taka mesta, kjer so imeli že Karni svoja selišča. Odkar sta Julij Cezar († 44 pred Kr.) in prvi cesar Avgust razširila preveliko cesto in jo povzdignila med vojaške, postalo je tudi ob njej nekoliko postaj (mansiones). Po vesteh starih pisateljev ste bili vsaj dve taki postaji na Tolminskem. Prva Ad Silanos je morala ležati nekje v Kobariški kotlini morda blizu Starega sela.“²⁾

¹⁾ Rutar: o. c. str. 9. ²⁾ Istotam.

Za to govori naša pravljica o „Molidi“, skalojvu pod Matajurjem med Kredom, Robičem in Starim selom.

Rimske paganske dobe in prvega pokristjanjevanja nas spominja „Legend a o sv. J e l a r j u“, ki ga praznujejo 17. marca. „Po zmagi keršanstva nad paganstvom razširila se je bila sveta vera iz Ogleja (kjer sta jo oznanjevala sv. Mohor in sv. Jelar) tudi v Čedad. Verjetno je, da so iz Čedada tudi na Tolminsko zahajali misionarji oznanjevat Kristov nauk. Ali s kolikim uspehom so delovali, tega ne moremo presoditi, zlasti ker so začeli veliki nemiri po naših deželah.“⁴⁾

Ti nemiri so bili — preseljevanje narodov z vzhoda in severa na jug v Italijo. Trajalo je od drugega do šestega stoletja po Kr. Predilska cesta in Vipavska dolina ste bili vrata narodov. Okoli 550 so prišli Slovenci in zasedli Obsočje in prodrli še globoko v beneško ravan. Drugi narodi so izginili — mi smo se ohranili skoraj na vsem ozemlju, ki smo ga v onih davnih časih zasedli. Ustna izročila prejšnjih prebivalcev, ki so le redki preživeli na rodnem mestu vihro preseljevanja, so prešla v naš rod in so ohranjena v omenjenih pravljicah. Naši pradedje so bili seve tudi pagani. Ko so se ustalili, je začelo pokristjanjevanje iz Ogleja, kjer je bil sv. Mohor prvi škof, kakor se je vršilo že pri prejšnjih prebivalcih.

⁴⁾ Rutar: o. c. str. 15.

Kako je šlo s pokristjanjevanjem?
Polagoma, počasi.

Zgodovinar Simon Rutar piše:

„Med tolminskimi Slovenci so širili sveto vero brez dvombe oglejski patriarhi s pomočjo čedadске duhovščine. Ali kristjanstvo je po naših krajih jako polagoma napredovalo. Slovenski značaj kaže veliko trdovratnosti v sebi, kadar je treba svoje individualno prepričanje zatajiti in se drugemu podvreči. Zato so se držali Slovenci trdo svoje stare vere, svojih starih šeg in običajev.“

„Ostanki stare vere Slovencev ohranili so se nam le v ljudskih pravljicah in krajevnih imenih.“¹⁾

Kršćanstvo je pač zmagalo, a vseh spominov na paganstvo ni moglo zatreti. Od začetka skozi ves srednji vek do najnovejših časov so se ohranili in živijo v pravljicah, vražah, v prazni veri, v priprostem razlaganju raznih prirodnih prikazni. Tako se je ohranila pagansko-krščanska zlitina čuvstvovanja, gledanja in življenja dolgih stoletij in tisočletij v preprostih besedah naših ljudi po Tolminskem.

Razmere srednjega veka, v katerem je ljudstvo živelo prepuščeno samemu sebi, brez šol in vsake izobrazbe in so bile fare redko redko posejane, so bile ugodna tla, iz katerih so rastle in poganjale najneverjetnejše historije. Vražarstvo, vera v coprnice sta bohotno cvetela. Tako si moremo razlagati postanek

¹⁾ Rutar: o. c. str. 21.

pravljic, kakor „Zaklad“, „Coprnica“, „Kača“, „Konj“, „Hudič in nepošten krčmar“ itd., na katere bi vam pred leti v Kotu vsak prisegel kot na golo resnico.

Nič čudnega!

Saj so l. 1331. v Kobaridu še malikovali, dokler jim ni križarska vojska iz Čedadu posekala „svetega drevesa“ in zamašila „svetega studenca“, kjer so častili svoje bogove. In dobro stoletje pozneje beremo o prazni veri v Bovcu: „Tu je bila l. 1435 neka ženska umrla, o kateri so trdili, da hodi nazaj kri sesat. Razdraženo ljudstvo odkoplje njeno truplo in je prebode s kolom. To je po ljudskem mnenju uničilo volkodlaka. (Volkodlak je človek, ki se baje spreminja v volka in ko umre, ne more mirovati v grobu in hodi nazaj kri sesat živim ljudem.) Ali duhovščina je naznanila vse to v Čedad in ondašnji naddijakon je začel preiskavo, o kateri nemamo nobenega poročila.“¹⁾

O tem dogodku govori pravljica „Mati“.

V lepši luči nam kažejo versko čuvstvovanje našega naroda legende-zgodbe iz svetniškega življenja, ki seve ne odgovarjajo navadno zgodovinskim podatkom in resnici. Tako si je naše ljudstvo po svoje razložilo v Prestreljeniku ono veliko okno in pusto Morizno kot posledico tekme Marije in vraga za Skalnico-Sv. Goro, v ulekneni skali ob poti na Sveto goro (med drugo in tretjo postajo menda) je videlo Marijino

¹⁾ Rutar: o. c. str. 65.

počivališče, sveti Gregor in Sveti Aleš sta mu bila posebno ljuba svetnika in živela sta med našim ljudstvom v legendi in pesmi. Napev k pesmi o sv. Alešu sem mogel celo napisati. Pred 20 leti ga je pela okoli 90 let stara Kanalka.

Tudi socialno in narodno-politično življenje nam je ohranjeno v pravljicah in pripovedkah. Srednji vek je bil doba grafov in grofov iz raznih vojn. Spomin na grofe nam je ostal v pripovedkah o tolminskih grofih, ki so kruto vladali podložne tlačane s Kozlovega robu, kjer je danes le še podrtina nekdanje moči. Tolminci so peli, kakor nam sodobni zgodovinar Nicoletti († 1596) poroča o kralju Matjažu in drugih junakih. Za časa beneških vojn (1505-1518, 1615-17) so nastale pravljica o postanku Trente in ona čudovito lepa pesem o lepi Vidi. Tudi o turških navalih je med ljudstvom ohranjeno dosti spominov. Vsak čas je pustil med narodom svoje sledove in v pravljici in pripovedki ali pesmi živijo iz roda v rod in so toliko lepši, kolikor bolj oddaljeni so, ker jih domišljija po svoje priredi in okraši.

* * *

Krajevne opombe.

Kobariški kot je dolina, ki leži med vzhodnim delom pogorja Stola in mej Matajurjem ter se razprostira od Soče pri Kobaridu do Nadiže onstran Kreda, kjer se začne brdovito dvigati tja gori do Breginja. Dolina sama je 7 km dolga in skoraj nikjer

čez 1 km široka. Njena površina znaša 6-5 km² in leži 200-300 m nad morjem. Obljudena je gosto, kar pričajo vasi Staroselo, Kred, Robič, Potoki, Sp. in Gornja Borjana, Podbela, Homec, Stanovišče, Sedlo, Breginj, Logje in Robedišče.

Na zapadu zapira Kobariški obgorje Mija, ki se začenja v okljuku Nadiže pri Kredu in se steza ob goriško-beneški meji do rečice Legrada ter se vleče potem po Beneškem proti jugozahodu do Fojde (Faedis). Najbolj strmo je med Kredom in Stupico. V okljuku Nadiže doseže visokost 1189 m in končuje z malim nosom v kotu Nadiže nasproti Robiču in Kredu, na katerem stoji cerkva svetega Jelarja (Volarja). Ta odrastek so Dirca 329 m. Približno en kilometer jugozapadno od cerkvice je kakih 200 m visoka navpična stena Gladko čelo, kjer se baje še danes čuje rožljanje verig iz časov jezera...

Matajursko pogorje začenja nasproti Miji ob Nadiži, ki ji loči, in se vleče ob tolminsko-beneški meji proti jugovzhodu in se ob izviru Idrije (Judrio) obrne v navpičnem pravcu proti jugozahodu na Kanalsko in se niža do Brd. Vse pogorje je blizu 23 km dolgo razvodje med Sočo in Nadižo. Najvišji vrh je Matajur 1643 m.

Pogorje Stola še vleče v podobi grebena med rezijansko Belo, Sočo, Idrijo (kobariško) in Nadižo od Kobariškega mostu proti zahodu-severozahodu 33 km daleč do beneške meje, katero prestopi malo

pred Golovcem (Monte Maggiore) 1617 *m*. Najvišji vrh je skoro sredi pogorja stoječi Stol 1667 *m* nad Breginjem. Vzhodno od njega doseže Vršanja glava le še 1355 *m*, nakar preide pogorje čez Planje v Starijski vrh (Vrh) 1138 *m*, odkoder se hitro spušča do Kobarida.

Nadiža izvira okoli 1000 *m* visoko na južni strani Golovca in sicer v mnogih potokih, med katerimi je najvažnejši Črni potok. Ta teče ob beneški meji od severa proti jugu in ko se mu pridruži pod Srednjim brdom (440 *m*) še Beli potok, dobi šele Nadiža svoje ime in se obrne počasi proti jugovzhodu in teče zmerom ob beneški meji. Pod Logmi (330 *m*) se obrne na vzhod in obdrži to smer do Kreda, kjer se zasukne proti jugozahodu in preide med Mijo in mej Matajurjem na Beneško. V Furlaniji se izliva v Ter in ž njim v Sočo.

Molida, skalovje pod Matajurjem med Starim selom, Kredom in Robičem. „Pri Starem selu leži sredi doline grič, ki se je bržkone z bližnjega Matajurja privalil, ker je njegovo kamenje različno od dolinske sestave“, pravi Rutar (Zgod. Tolm. str. 283).

Mesto je Rim, ki so ga označevali stari Rimljani večkrat tudi samo Urbs, kar pomeni Mesto.

Morizna je v Krnskem pogorju dreženskih gor ob Soči od Srpence do Drežnice. Pobočje Morizna je tako strmo, da se njegove stene kar po 700-800 *m* skoro navpično dvigajo.

Prestreljenik 2505 *m*, gora v Kaninskem pogorju ob goriško-beneški meji med Žago in Bovcem.

Pod Ozko je vznožje Stola ob državni cesti iz Kobarida v Kot in na Beneško, kjer stoji danes znamenje Marije Pomagaj. Še se spominjam, ko so mi tam otroku kazali vogelni kamen prejnice, ki se je pogreznila.

Kozlov rob. Blizu najjužnejšega podnožja Krnskega pogorja se dviga med Tolminom in Zatominom osamljeni kopičasti hrib Grad 428 *m*. Obrastel je ves do vrha z jelovjem in bukovjem, na njegovem temenu pa so v gošči skrite razvaline nekdanjega tolminskega grada Kozlov rob.

Podbonesec je vas ob Nadiži blizu stare meje.

Obraz v Krnu je pod vrhom Krna nad Drežnico in se lepo vidi s krejskega polja.

Mrzla voda v vznožju Višarske gore med Rabljem in Trbižem.

* * *

Vse te opombe so se mi zdele potrebne, ker je večina teh pravljič lokalnih in bi jih mogli brez komentarja popolnoma razumeti le tam, kjer so nastale, in ker sem hotel pokazati, da se skriva za pravljično resničen svet zgodovinskih dejstev.

Pravljičice, pripovedke in legende iz Kobariškega kota so to, a namenjene so vsem, ki ljubijo našo zemljo in na njej čuvajo ustno in zgodovinsko izročilo naših dedov! —

TISKOVNI POGREŠKI.

Stran	vrsta	namesto	beri
9.	8. od zgoraj	vsprejelo	sprejelo
12.	1. in 7. „ „	Dire	Dirc
12.	4. „ „	belograd labud	belograd labod
13.	1. od spodaj	živoraspaljen	živorazpaljen
15.	1. od zgoraj	Dire	Dirc
15.	4. „ „	belegrud labud	belograd labod
17.	5. od zgoraj	grad in Kad	Kad in grad
20.	12. „ „	rijejo zgoče ti	rijejo ti
31.	1.	Koglovem	Kozlovem
39.	5. od spodaj	srečno	srečni
47.	4. „ „	in vpregel	ju vpregel

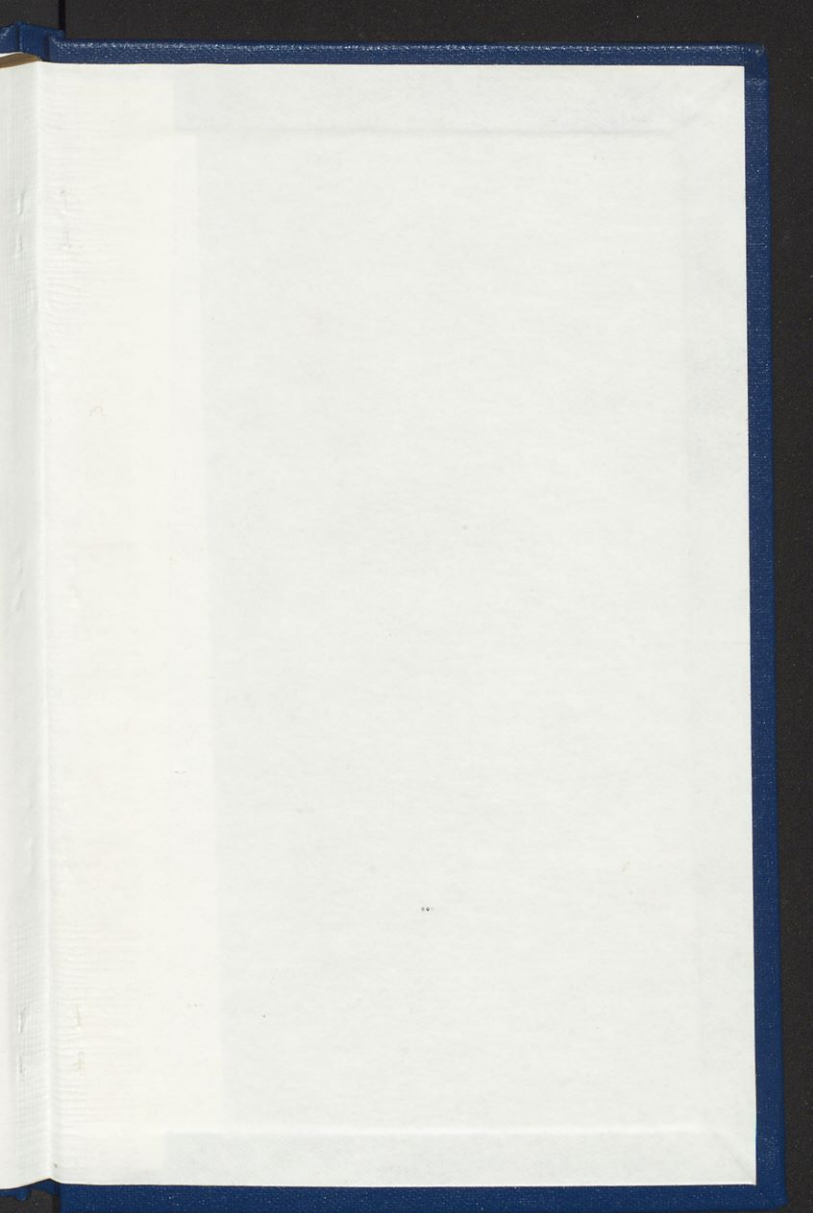
00000239510

COBISS

VSEBINA.

	Stran
Predgovor	3
Jezero	4
Molida	9
Legenda o sv. Jelarju	12
Zaklad	16
Morizna	18
Prejnica	20
Kača	22
Konj	26
Coprnica	29
Tolminski grof	31
Prerokbe	33
Hudič in nepošten krčmar	36
Pesem o svetem Alešu	48
Napev k pesmi o sv. Alešu	51
Tomaževa	53
Mati	54
Dete s kanglico	58
Obraz v Krnu	62
Legenda o sv. Gregorju	63
Odrpta nebesa	74
Škopnik	76
Roža Marija	80
Legenda o sv. Miklavžu	82
Opombe	85

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

543099